

Nr 440

Av herrar **Wirtén** och **Fälldin**, om samordning av jordbruks- och naturvårdspolitiken, m. m.

(Lika lydande med motion nr 536 i Andra kammaren)

Det svenska naturlandskapet är för närvarande föremål för mycket genomgripande förändringar. Ett snabbt expanderande näringsliv kräver ändringar av markanvändningen för allt större arealer. Å ena sidan har vi nyetablering och tillväxt av bostads- och industriområden samt områden för fritidsbebyggelse. Å andra sidan har vi jordbrukets fortgående rationalisering, som medför ändringar i markanvändningen för ej längre lönsamma jordbruksmarker. Strävan att åt eftervärlden bevara delar av vårt kulturlandskap försvåras av alla dessa fortlöpande förändringar i naturmiljön.

Under den senaste femårsperioden har arealen åker i landet minskat med 30—40 tusen hektar per år. Minskningen är för närvarande 50—60 tusen hektar per år. Utförda undersökningar och prognoser tyder på att arealen kan komma att minska till 2 å 2,25 milj. hektar 1980, vilket bör jämföras med åkerarealen 3,3 milj. hektar 1961. Detta innebär ett bortfall av 50 % eller mer i flera län. I vissa kommuner tenderar siffran att närma sig 80 %. Total nedläggning är att vänta på sina håll. Jordbruket kommer att flytta över tyngdpunkten till de bättre områdena. Förutom till slättbygderna kommer jordbruksproduktionen i allt högre grad att förläggas till större sammanhängande områden i mellanbygderna.

Den ovan skisserade utvecklingen innebär stora och ur miljösynpunkt väsentliga förändringar av kulturlandskapet. Det förr så vackra och dominerande mellanläget mellan åker och skogsmark — slätteräng och hagmark — trängs ut av tekniken. Dagens trend pekar mot ett landskap bestående av 2 milj. hektar rätlinjig industriåker och 24 milj. hektar skogsmark, varav en miljon hektar radplanterad. Vi kan komma att få ett enformigt och sterilt landskap där människans möjligheter att vistas på öppen mark med vänlig vegetation blir minimal.

Den fortgående urbaniseringen och stressen i storstäder och på arbetsplatser ökar samtidigt människans behov av trivsamma naturmiljöer för rekreation och rehabilitering. Friluftslivet skulle bli lidande på en alltför kraftig och snabb omvandling av det gamla odlingslandskapet. En ökande turism kräver också ett vackert och omväxlande landskap.

Allt detta visar på angelägenheten av att en omfattande landskapsvård

bedrives för att så långt befolkningsmässiga och ekonomiska faktorer medger bevara delar av kulturlandskapet i någorlunda orubbat skick. Senaste tidens diskussioner inom såväl politiska kretsar som inom berörda organisationer har på ett övertygande sätt visat att samhället är berett att offra en del kostnader för landskapets skydd och bevarande.

Det stora arbete som för närvarande nedläggs på landskapsvårdande åtgärder t. ex. i form av beredskapsarbeten är både nödvändigt och glädjande. Natur- och landskapsvård med konstlade medel blir emellertid mycket dyrbar. Särskilt uppröjning av redan nedlagda åkrar kan bli kostsam. Röjning och övriga markarbeten för att återställa den igenväxande siljansbygden beräknas till exempel kosta ca 1 500 kr/ha. Det är således ganska klart att resurserna för denna typ av landskapsvård endast räcker till för punktinsatser, det vill säga bevarande av smärre speciellt värdefulla områden som får något av museal karaktär.

Betydande resurser måste sättas in för att tillvarata den nedlagda jordbruksmarken. I dag är en stor del av den åkermark, som tagits ur produktionen de senaste tio åren, outnyttjad. Enligt skogsstyrelsen är inte mindre än 49 % av den åkerjord, som tagits ur produktionen 1956—1966, ännu outnyttjad. Det innebär att 240 000 hektar nedlagd jordbruksmark är outnyttjad. Av denna areal borde 160 000 hektar ha skogsodlats och 30 000 hektar ha hållits öppna för naturvårds- och fritidsändamål. Resterande 50 000 hektar borde ha fått annan användning.

Ett väsentligt led i en mer omfattande landskapsvård är enligt vår uppfattning samordning av planeringsfrågorna för lantbruket och naturvården. Detta undanröjer risken att jordbruket läggs ner och åkrarna börjar växa igen, så att naturvårdsarbetet till stora kostnader måste sättas in. Samordnad planering ger också möjligheter att väga landskapsvårdande åtgärder mot jordbrukets bevarande eller skogsplantering. Jordbruk bör visserligen inte bedrivas enbart för att tillgodose naturvårdsintressen, men det är angeläget att samhällets kostnader för olika alternativ vägs mot varandra.

I detta sammanhang är det mycket angeläget att man från naturvårdshåll preciserar de objekt som är mest angelägna att bevara. En klar prioritering måste göras, och målsättningen beträffande kulturlandskapets bevarande måste hållas inom en realistisk ekonomisk ram. Planeringen av jordbrukets framtid inom ett visst område kan då göras med största möjliga beaktande av naturvårdarnas önskemål. Det kan i vissa fall vara en samhällsekonomiskt riktig lösning att i bygder där jordbruket viker ändå upprätthålla en viss jordbruksproduktion varigenom det gamla kulturlandskapet om än i begränsad omfattning kan bevaras och leva vidare.

I många blandade jord- och skogsbruksbygder måste takten i jordbrukets yttre rationalisering avsevärt ökas. Detta förefaller nämligen på vissa håll vara enda möjligheten att bevara ett öppet landskap, speciellt om arronderingsförhållandena är dåliga och ägosplittringen stark.

Jordbruksutredningen har kraftigt förordat fortsatt verksamhet med så kallade koncentrerade rationaliseringsinsatser (KR) för att med samlade insatser i vissa utvalda områden snabbt bygga upp rationella företag. På så sätt ger man livgivande injektioner till jordbruket. Samhällsekonomiska vinster bör kunna göras om landskapsvårdens behov beaktas vid valet av KR-objekt.

I områden där jordbruket med nödvändighet måste avvecklas är det väsentligt att nedlagda arealer omhändertaras på något sätt. Gamla med busksly igenväxande åkrar får inte bli ett vanligt inslag i vår landskapsbild. Alternativen är fritidsbebyggelse med dithörande landskapsvård eller skogsplantering. En skärpning av vanhävdslagen, så att improduktiva övergivna åkrar kan inlösas, är en önskvärd åtgärd i nuvarande situation. När margi-nella åkerjordar användes för fritidsbebyggelse uppstår ofta problem med markens vård. Detta har försöksmässigt och med gott resultat lösts så, att jordbrukare med ersättning från tomtägare brukar och vårdar den svagt räntabla jorden. Jordbrukarens ersättning består således av jordens avkastning och dels av de ersättningar som betalas av tomtägarna. Denna kombination är en utmärkt form av landskapsvård och bör utökas i framtiden.

Trots landskapsvård, fritidsbebyggelse m. m. kommer största delen av nedläggningsjordarna i framtiden att skogsplanteras. Statsbidrag utgår för närvarande för plantering av inägomark. I detta sammanhang bör erinras om betesproduktionens förutsättningar. På grund av väntad ökning av köttproduktionen och nedskärningar i mjölkproduktionen kommer efterfrågan på billig betesmark att öka. Hagmarker och nedläggningsjordar blir i större utsträckning användbara som betesmark för köttdjuren. Stängselkostnaden är ofta den faktor som avhåller jordbrukarna från denna form av markanvändning för att i stället satsa på den bidragsberättigade skogsplanteringen. Statliga bidrag till stängselkostnader bör därför alternativt utgå där betesdrift är av värde för landskapsvården. Kostnaden för att inhägna en viss areal är för övrigt inte större än att den kan täckas av det bidrag som utbetalas för skogsplantering av samma areal.

Betesdjuren gör i allmänhet ett förnämligt landskapsvårdande arbete. Bete ger vanligen bättre, vackrare och beständigare resultat än till exempel buskröjning och besprutning. Av den anledningen bör betesdriften kunna bli aktuell i landskapsvårdande syfte, även om den i och för sig inte är lönsam. Vinsten ur naturvårdssynpunkt kan samhällsekonomiskt sett uppväga förlusten på djurskötseln. Detta är ett vägande skäl för statlig stimulans av betesdriften i områden där jordbruket viker och landskapsvård är angelägen.

Naturvårdspolitiken måste samordnas med jordbrukspolitiken, så att utrymme ges för jordbruksproduktion i trakter där nedläggning av jordbruket skulle aktualisera dyrbara åtgärder för landskapsvård. Jordbruk och naturvård måste samplaneras. Därför föreslår vi att en tjänst som byrådi-

rektör för samordnings- och granskningsfrågor inrättas inom naturvårdsverkets naturvårdsbyrå, sektionen för landskapsvård. Därigenom skulle bl. a. bättre möjligheter åstadkommas att på ett effektivt sätt samordna de insatser för landskapsvården, som kan göras av t. ex. skogsstyrelsen och hushållningssällskapen. En annan åtgärd av stor betydelse vore att utvidga lantbruksnämndernas befogenheter och skyldigheter beträffande landskapsvården.

Med hänvisning till ovanstående föreslår vi,

A. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer

1. om förslag om samordning av jordbruks- och naturvårdspolitiken,

2. att lantbruksnämnderna i ökad grad ges befogenheter och åläggs skyldigheter på landskapsvårdens område,

3. att Kungl. Maj:t i övrigt beaktar vad i motionen anförts beträffande jordbrukets betydelse för landskapsvården;

B. att riksdagen måtte anslå medel till inrättande av en tjänst som byrådirektör inom naturvårdsverkets naturvårdsbyrå, sektionen för landskapsvård, och därför till *Ståtens naturvårdsverk: Avlöningar* anvisar ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 56 000 kr. höjt förslagsanslag av 5 342 000 kronor.

Stockholm den 25 januari 1968

Rolf Wirtén (fp)

Thorbjörn Fälldin (cp)